

دانشگاه شاهرود

مدیریت تحصیلات تکمیلی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

ارزیابی برنامه‌های توسعه فرهنگی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم استان فارس

استاد راهنما:

دکتر غریب فاضل‌نیا

استاد مشاور:

دکتر مرتضی توکلی

تهیه و تدوین:

کاظم تاج بخش

دی ماه ۱۳۸۸

«جان می‌گذارم به پای تو که بهشت، لیاقت گوشه چشمت را ندارد

و خدایت به تو بالاتر از بهشت را مرده داده است

من با تو نفس کشیده ام مادر

تو جان شیرین در کالبد منی»

این اثر را تقدیم می‌کنم به مادر مهربانم و

روح بلند پدرم و

تقدیم به برادر و خواهران عزیزم و

تقدیم به عزیزان دوست داشتیم مینا، غزل، علی و رادین.

الهی!

دانیلی ده که از راه نیفتتم و مینایی ده که در چاه نیفتتم. الهی! آفریدی رایگان و روزی دادی رایگان، بیامرز رایگان که تو خدایی نه بازگان. الهی! بنیاد توحید را خراب مکن و باغ امید را بی آب مکن. جای بسی تقدیر و شکر دارد از زحمات اساتید عالیقدر آقای دکتر غریب فاضل نیاب و عنوان راهنما و دکتر مرتضی توکلی به عنوان مشاور که با نهایت لطف و صمیمیت روشنگر فکر من در انجام نگارش این پایان نامه بوده اند و با قبول زحمت، راهنمایی و مشاوره این رساله را به عهده گرفتند و با دقت و دوراندیشی خاص خودشان کمک های ارزنده ای به اینجانب داشته اند. از تلاش ها و مساعی محنتی ناپذیر اساتید بزرگوارم آقایان دکتر بزرگی و دکتر کیانی که در تعلیم و تربیت نسل جوان امروز می کوشند، ممنون و سپاسگزارم. بدون تردید، آغاز و انجام هر رساله پژوهشی مستلزم یاری رساندن از سوی دیگرانی است که هر که رام جایگاه ویژه ای را در این حوزه دارا می باشند و بر محقق و نطفه است از زحمات یکایک آنان قدر دانی و سپاس به عمل آورد. از زحمات دوستانم، سید محمود موسوی، صلاح بهرایی، سلیمان میرزاپور، حسین قاسمی، ابوالفضل عبدالمی، صادق افراسیابی و عبدالرضا کارگر، مهدی خسروی و هم اتاقی های عزیز آقایان امین نوری، احسان متین فرد و اشکان الیاسی کمال تقدیر و شکر را دارم. در پایان از شکیبایی و حوصله خانواده ام در آغاز و انجام این رساله کمال شکر را دارم.

کاظم تاج بخش

۱۳۸۸/۱۰/۲۰

ارزیابی برنامه‌های توسعه فرهنگی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم استان فارس

چکیده

مقوله فرهنگ از مهمترین مسایل مؤثر بر توسعه در جوامع انسانی است و بدون فرهنگ امکان ادامه زیست جوامع بشری وجود نخواهد داشت. اصطلاح توسعه فرهنگی در سالهای اخیر رایج شده و مباحث مربوط به آن از یک دهه پیش شکل گرفته است. توسعه فرهنگی می‌تواند به تضادی که میان سنت و مدرنیته، میان مکان‌ها و سکونتگاه‌ها وجود دارد، پایان بخشد. برنامه‌ریزی فرهنگی منابع فرهنگی یک جامعه را تشکیل می‌دهند. هدف این پژوهش شناسایی، تبیین و تحلیل فرآیند توسعه مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم در بُعد فرهنگی می‌باشد. بخش مرکزی شهرستان رستم به لحاظ توان‌مندی‌های فراوان بخصوص در زمینه کشاورزی و موقعیت استراتژیکی و استعدادهای بالقوه موجود در خود می‌تواند شایان توجه باشد. جامعه آماری در این پژوهش کلیه روستاهای بالای ۲۰ خانوار بخش مرکزی شهرستان رستم را در بر می‌گیرد، که ۵۳ روستا را شامل می‌گردد. روش به کار گرفته شده در این پژوهش، روش توصیفی - تحلیلی بوده است. برای گردآوری اطلاعات و داده‌ها از روش کتابخانه‌ای - اسنادی و همچنین مطالعات میدانی استفاده شده است. نهایتاً برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و Arc GIS استفاده شده است. همچنین در تجزیه و تحلیل و رسیدن به نتیجه فرضیات از مدل «شاخص ناموزون موریس» نیز استفاده شده است، نتایج نشان داد که بین سطح برخورداری روستاها از امکانات فرهنگی و شرایط جمعیتی رابطه وجود دارد ولی با شرایط محیطی رابطه وجود ندارد. همچنین نتایج نشان داد که بین برنامه‌ریزی فرهنگی با شرایط اجتماعی و جغرافیایی رابطه وجود ندارد.

واژگان کلیدی: ارزیابی، برنامه‌های توسعه فرهنگی، مناطق روستایی، شهرستان رستم، استان فارس.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۲- بیان مسئله تحقیق.....	۳
۱-۳- ضرورت‌ها و اهمیت تحقیق.....	۸
۱-۴- سابقه تحقیق.....	۸
۱-۴-۱- مطالعات خارجی.....	۹
۱-۴-۲- مطالعات داخلی.....	۱۰
۱-۵- سؤالات تحقیق.....	۱۴
۱-۶- فرضیات تحقیق.....	۱۴
۱-۷- اهداف تحقیق.....	۱۴
۱-۷-۱- اهداف کلی.....	۱۴
۱-۷-۱- اهداف جزئی.....	۱۴
۱-۸- محدوده زمانی و مکانی انجام تحقیق.....	۱۵
فصل دوم: مبانی نظری تحقیق.....	۱۶
۲-۱- پیش‌درآمد.....	۱۷
۲-۲- تعاریف و مفاهیم.....	۱۸
۲-۲-۱- مفهوم ارزیابی.....	۱۸
۲-۲-۲- مفهوم فرهنگ.....	۲۰
۲-۲-۳- برنامه‌ریزی فرهنگی.....	۲۱
۲-۲-۴- مفهوم توسعه.....	۲۲
۲-۲-۵- مفهوم فرهنگ توسعه و توسعه فرهنگی.....	۲۵
۲-۲-۶- مفهوم توسعه روستایی.....	۲۶
۲-۲-۷- تأثیر فرهنگ در توسعه پایدار.....	۲۸
۲-۲-۸- متولیان برنامه‌ریزی فرهنگی در سطح کلان و بخشی.....	۲۹
۲-۳- مبانی نظری.....	۳۱
۲-۳-۱- دیدگاه‌ها و نظریات.....	۳۱
۲-۳-۲- عناصر فرهنگ.....	۳۲
۲-۳-۳- ضرورت ملزومات توسعه فرهنگی.....	۳۳
۲-۳-۴- اهداف توسعه فرهنگی.....	۳۵
۲-۳-۵- سیاست فرهنگی.....	۳۵
۲-۳-۶- رابطه فرهنگ با توسعه و توسعه با فرهنگ.....	۳۷
۲-۳-۷- عوامل مؤثر بر فرهنگ و توسعه فرهنگی.....	۳۸
۲-۳-۸- ابعاد برنامه‌ریزی فرهنگی.....	۴۰
۲-۳-۹- ضرورت برنامه‌ریزی فرهنگی.....	۴۲
۲-۳-۱۰- فرایند تهیه و تدوین برنامه‌ریزی فرهنگی.....	۴۲
۲-۳-۱۱- سابقه برنامه‌ریزی فرهنگی در جهان و ایران.....	۴۴

فهرست مطالب

۴۴	۲-۳-۱۲- برنامه‌ریزی فرهنگی در ایران
۴۴	۲-۳-۱۲-۱- قبل از انقلاب اسلامی
۴۵	۲-۳-۱۲-۲- بعد از انقلاب اسلامی (با تأکید بر قانون برنامه چهارم توسعه)
۴۷	۲-۳-۱۳- برنامه‌ریزی روستایی در ایران
۴۸	۲-۳-۱۴- پخش فضایی فرهنگ
۵۱	فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق
۵۲	۳-۱- پیش‌درآمد
۵۳	۳-۲- معرفی اجمالی از ویژگی‌های جغرافیایی منطقه مورد مطالعه
۵۳	۳-۲-۱- موقعیت، حدود و وسعت
۵۵	۳-۲-۲- ویژگی‌های جغرافیای طبیعی
۵۹	۳-۲-۳- ویژگی‌های اقتصادی
۵۹	۳-۳- ویژگی‌های جغرافیای انسانی
۶۰	۳-۳-۱- نرخ رشد جمعیت
۶۱	۳-۳-۲- تعداد و تحولات جمعیت
۶۲	۳-۳-۳- ترکیب سنی و جنسی
۶۳	۳-۳-۴- سواد و آموزش
۶۳	۳-۳-۵- تراکم نسبی جمعیت
۶۳	۳-۳-۶- طبقه‌بندی جمعیتی روستاها
۶۳	۳-۲- مواد و روش‌ها
۶۴	۳-۲-۱- روش پژوهش
۶۶	۳-۲-۲- جامعه آماری
۶۶	۳-۲-۳- نحوه جمع‌آوری اطلاعات
۶۶	۳-۲-۴- شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها
۶۶	۳-۲-۴- متغیرهای اصلی تحقیق
۶۸	فصل چهارم: یافته‌های تحقیق
۶۹	۴-۱- پیش‌درآمد
۶۹	۴-۲- یافته‌های توصیفی
۷۰	۴-۲-۱- وضعیت آموزش در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم
۷۱	۴-۲-۲- معلم
۷۲	۴-۲-۳- مراکز آموزشی
۷۲	۴-۲-۳-۱- کودکانستان
۷۳	۴-۲-۳-۱-۱- بابا میدان سفلی
۷۳	۴-۲-۳-۱-۲- بابا میدان علیاء (کوشک)
۷۴	۴-۲-۳-۱-۳- کارخانه قند
۷۴	۴-۲-۳-۱-۴- شهرک گودرز
۷۴	۴-۲-۳-۱-۵- دهنو مقیمی

فهرست مطالب

۷۵	۴-۲-۳-۱-۶- منصور آباد علیاء.....
۷۵	۴-۲-۳-۱-۷- ضامنی.....
۷۵	۴-۲-۳-۲- ابتدایی.....
۷۷	۴-۲-۳-۳- راهنمایی.....
۷۷	۴-۲-۳-۳-۱- راهنمایی دخترانه.....
۷۸	۴-۲-۳-۳-۲- راهنمایی پسرانه.....
۷۹	۴-۲-۳-۴- متوسطه عمومی.....
۷۹	۴-۲-۳-۴-۱- دخترانه.....
۷۹	۴-۲-۳-۴-۲- پسرانه.....
۸۰	۴-۲-۳-۵- نهضت سواد آموزی.....
۸۴	۴-۲-۴- مراکز نشر کتابخوانی.....
۸۷	۴-۲-۵- آثار و بناهای تاریخی.....
۸۹	۴-۲-۶- مراکز مذهبی.....
۹۳	۴-۲-۶-۱- موقوفات در شهرستانهای ممسنی و رستم.....
۹۴	۴-۲-۷- مراکز اداری.....
۹۷	۴-۲-۸- دکه‌های مطبوعاتی و کانون‌های فرهنگی.....
۹۹	۴-۲-۹- اماکن ورزشی.....
۱۰۲	۴-۲-۱۰- مراکز فناوری اطلاعات و ارتباطات.....
۱۰۵	۴-۲-۱۱- جاذبه‌های گردشگری طبیعی.....
۱۰۶	۴-۲-۱۲- مراکز و زیرساخت‌های تعاونی.....
۱۰۹	۴-۲-۱۳- مراکز اجتماعی.....
۱۱۱	۴-۲-۱۴- سیر زمانی ساخت مراکز فرهنگی در مناطق روستایی بخش مرکزی در طی سالهای قبل از ۱۳۳۵ تا حال حاضر.....
۱۱۴	۴-۳- آزمون فرضیات.....
۱۱۴	۴-۳-۱- فرضیه اول.....
۱۱۷	۴-۳-۲- آزمون فرضیه دوم.....
۱۳۴	فصل پنجم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....
۱۳۵	۵-۱- جمع‌بندی.....
۱۳۶	۵-۲- نتیجه‌گیری.....
۱۳۸	۵-۳- پیشنهادات.....
۱۴۱	منابع و مآخذ.....

فهرست جداول

- جدول ۲-۱- متولیان برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق روستایی در سطح کلان و بخشی..... ۳۰
- جدول ۳-۱- تقسیمات سیاسی استان فارس و شهرستان رستم ۱۳۸۵..... ۵۵
- جدول ۳-۲- رودخانه‌های موجود در شهرستان رستم و میزان آبدهی..... ۵۷
- جدول ۳-۳- تحولات جمعیتی شهری و روستایی ایران طی دوره ۱۳۸۵-۱۳۳۵ (به هزار نفر)..... ۶۰
- جدول شماره ۳-۴- تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان براساس تقسیمات کشوری تا سال ۱۳۸۵..... ۶۱
- جدول شماره ۳-۵- خانوار و جمعیت برحسب جنس در نقاط شهری و روستایی..... ۶۱
- جدول شماره ۳-۶- جمعیت دهستان‌های شهرستان رستم در سال ۱۳۸۵..... ۶۲
- جدول شماره ۳-۷- طبقه‌بندی جمعیت روستاهای شهرستان رستم در سال ۱۳۸۵..... ۶۳
- جدول ۴-۱- وضعیت معلمین ساکن در شهرستان رستم..... ۷۱
- جدول ۴-۲- وضعیت کودکان در بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۷۳
- جدول ۴-۳- وضعیت مدارس ابتدایی در بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۷۶
- جدول ۴-۴- وضعیت مدارس راهنمایی در بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۷۸
- جدول ۴-۵- وضعیت مدارس مقطع متوسطه عمومی در بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۸۰
- جدول ۴-۶- وضعیت مدارس نهضت سواد آموزی در روستاهای بخش مرکزی..... ۸۱
- جدول ۴-۷- وضعیت مراکز نشر کتابخوانی موجود در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۸۵
- جدول ۴-۸- وضعیت مراکز مذهبی موجود در نقاط روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۹۱
- جدول ۴-۹- وضعیت مراکز اداری موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۹۶
- جدول ۴-۱۰- وضعیت دهکده‌های مطبوعاتی و کانون‌های فرهنگی موجود..... ۹۹
- جدول ۴-۱۱- وضعیت اماکن ورزشی موجود در نقاط روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۰
- جدول ۴-۱۲- وضعیت مراکز ارتباطی موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۳
- جدول ۴-۱۳- وضعیت تعاونیه‌های موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۷
- جدول ۴-۱۴- وضعیت مراکز اجتماعی موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۹
- جدول ۴-۱۵- ساخت مراکز فرهنگی در طول زمان (قبل از ۱۳۳۵ تا حال حاضر)..... ۱۱۲
- جدول ۴-۱۶- وضعیت مراکز فرهنگی موجود در بخش مرکزی شهرستان رستم در طی زمان قبل از ۱۳۳۵ تا حال حاضر..... ۱۱۳
- جدول ۴-۱۷- رتبه‌بندی روستاها بر اساس متغیرهای توسعه فرهنگی و سطح برخورداری..... ۱۱۴
- جدول ۴-۱۸- تعیین همبستگی میان برخورداری از امکانات فرهنگی و سایر متغیرها..... ۱۱۶
- جدول ۴-۱۹- متولیان برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۱۷
- جدول ۴-۲۰- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (آموزش) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۱۹
- جدول ۴-۲۱- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (نشر کتابخوانی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۲۰
- جدول ۴-۲۲- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (اماکن تاریخی و مذهبی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۲۱
- جدول ۴-۲۳- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (امنیتی، قضایی، بهداشتی و فراغتی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۲۲
- جدول ۴-۲۴- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (اداری) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۲۳

فهرست جداول

- جدول ۴-۲۵- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (خدماتی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی ۱۲۳
- جدول ۴-۲۶- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (ورزشی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی.. ۱۲۴
- جدول ۴-۲۷- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (فناوری اطلاعات و ارتباطات) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۲۴
- جدول ۴-۲۸- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (تعاونی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی..... ۱۲۵
- جدول ۴-۲۹- سطح برخورداری از برنامه‌های فرهنگی (اجتماعی) به تفکیک شرایط محیطی و جمعیتی ۱۲۶
- جدول ۴-۳۰- بررسی میزان محرومیت و رتبه‌بندی روستاها با استفاده از شاخص ناموزون موریس ۱۲۷
- جدول ۴-۳۱- میزان عملکرد برنامه‌های توسعه فرهنگی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم.. ۱۲۹
- جدول ۴-۳۲- تعیین همبستگی در اثبات یا رد فرضیه دوم..... ۱۳۲
- جدول ۵-۱- بررسی میزان محرومیت روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۳۷

فهرست نمودارها

- نمودار ۴-۱- وضعیت معلمین ساکن در شهرستان رستم..... ۷۲
- نمودار ۴-۲- وضعیت مراکز آموزشی در مناطق روستایی بخش مرکزی به تفکیک مقطع..... ۸۲
- نمودار ۴-۳- دانش‌آموزان مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم به تفکیک مقطع..... ۸۳
- نمودار ۴-۴- وضعیت مراکز نشر کتابخوانی موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۸۵
- نمودار ۴-۵- وضعیت مراکز مذهبی موجود در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۹۲
- نمودار ۴-۶- وضعیت مراکز اداری موجود در بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۹۷
- نمودار ۴-۷- وضعیت مراکز مطبوعاتی و کانونهای فرهنگی جوانان موجود..... ۹۹
- نمودار ۴-۸- وضعیت اماکن ورزشی موجود..... ۱۰۱
- نمودار ۴-۹- وضعیت مراکز ارتباطی موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۴
- نمودار ۴-۱۰- وضعیت مراکز گردشگری طبیعی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۱۱- وضعیت تعاونی‌های موجود در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۷
- نمودار ۴-۱۲- وضعیت مراکز اجتماعی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۹
- نمودار ۴-۱۳- سیر زمانی ساخت مراکز فرهنگی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۸..... ۱۱۲
- نمودار ۴-۱۴- روند سرمایه‌گذاری در بخش فرهنگی از زمان قبل از سال ۱۳۳۵ تاکنون..... ۱۱۳

فهرست اشکال

- شکل ۲-۱- عناصر فرهنگ ۳۲
- شکل ۲-۲- طبقه‌بندی ری لوبک در مورد اجزای فرهنگ ۳۳
- شکل ۲-۳- مراحل برنامه‌ریزی فرهنگی ۴۳

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۳-۱- تقسیمات سیاسی استان فارس به تفکیک شهرستان ۵۴
- نقشه ۴-۱- توزیع فضایی امکانات آموزشی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۸۴
- نقشه ۴-۲- توزیع فضایی مراکز نشر و کتاب‌خوانی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۸۶
- نقشه ۴-۳- توزیع فضایی آثار تاریخی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۸۹
- نقشه ۴-۴- توزیع فضایی اماکن مذهبی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۹۰
- نقشه ۴-۵- توزیع فضایی امکانات اداری در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۹۵
- نقشه ۴-۶- توزیع فضایی امکانات ورزشی موجود در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۲
- نقشه ۴-۷- توزیع فضایی مراکز ارتباطی موجود در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۵
- نقشه ۴-۸- توزیع فضایی زیرساخت‌های تعاونی مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۰۸
- نقشه ۴-۹- توزیع فضایی مراکز اجتماعی مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم..... ۱۱۰
- نقشه ۵-۱- توزیع فضایی مراکز فرهنگی پیشنهادی برای مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم.. ۱۳۹

۱-۱- مقدمه

شناخت فرهنگ و ترسیم حد مطلوب امکانات فرهنگی موجود و احياناً اصلاح آنها و یا تدوین قوانین جدید در این بُعد از اقدامات اساسی و مهمی است که به منظور توسعه فرهنگی کشور ضروری می‌نماید. از همین روی برنامه‌ریزی برای توسعه فرهنگی ضروری می‌نماید. یعنی برنامه‌ای منسجم که کلیه دستگاههای فرهنگی بتوانند با استفاده از آن برنامه در سطح خرد و کلان، منطقه‌ای، ملی و فراملی، منسجم و یکپارچه عمل کنند. در ادبیات مربوط به برنامه‌ریزی اصطلاحاتی همچون برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی مفاهیمی جاافتاده و رایج هستند، ولی برنامه‌ریزی فرهنگی، اصطلاحی است که اگرچه در برخی از کشورهای پیشرفته سالیان زیادی است که مد نظر برنامه‌ریزان قرار گرفته است ولی در کشور ما سابقه چندانی ندارد و مروری به جایگاه بخش فرهنگ در چند برنامه کلان اقتصادی- اجتماعی کشور که در سال‌های قبل و بعد از انقلاب اجرا شده است، صحت این ادعا را کاملاً روشن می‌کند.

با توجه به نقش و جایگاه روستاها در فرآیند توسعه فرهنگی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین-المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی از لحاظ فرهنگی باعث توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری گردیده است. با برقراری تعادل مناسب بین امکانات موجود در شهر و روستا و نیز ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت وسیع مردم در تلاش‌هایی که برای توسعه ملی صورت می‌گیرد و بهره‌مندی از مواهب آن، گام بزرگی در جهت تحقق توسعه همه جانبه در بر خواهد داشت. در همین راستا این پایان‌نامه در پنج فصل به شرح ذیل به موضوع می‌پردازد. فصل اول به بیان مسئله، سابقه تحقیق، فرضیات، اهداف کلی و اختصاصی و محدوده زمانی و مکانی تحقیق می‌پردازد. فصل دوم به مبانی نظری تحقیق، تعاریف و مفاهیم ارزیابی، فرهنگ از نظر صاحب‌نظران در ارتباط با موضوع تحقیق، توسعه، توسعه فرهنگی، توسعه روستایی، دیدگاه‌های مختلف در مورد فرهنگ و همچنین توسعه فرهنگی و ملزومات آن پرداخته شده است. در ادامه بحث به بررسی و مقایسه سیاست فرهنگی سنتی و جدید پرداخته شده است. ارتباط بین فرهنگ و آموزش که در توسعه و برنامه‌ریزی فرهنگی بسیار مؤثر هستند، همچنین عوامل مؤثر در فرهنگ و

توسعه فرهنگی، سابقه و انواع برنامه‌ریزی فرهنگی در ایران و جهان عناوین بعدی این بخش را در بر می‌گیرد. در پایان مبحث و بخش مبانی و چارچوب نظری به بررسی نظریه پخش فضایی فرهنگ در جغرافیا پرداخته شده است. فصل سوم به معرفی اجمالی از ویژگی‌های جغرافیایی منطقه مورد مطالعه (شامل موقعیت، حدود و وسعت، ویژگی‌های جغرافیای طبیعی، ویژگی‌های اقتصادی، آب و هوا، ویژگی‌های جغرافیای انسانی)، روش‌شناسی تحقیق، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات، جامعه آماری، نحوه اخذ اطلاعات و در پایان به معرفی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق پرداخته است. فصل چهارم که یافته‌های تحقیق را در بر می‌گیرد به توصیف اطلاعات اخذ شده (از طریق پرسشنامه و همچنین مصاحبه با افراد معتمد و مشاهدات میدانی) می‌پردازد. در ابتدای این فصل به دسته‌بندی روستاها پرداخته شده است. ادامه کار به این صورت است که مراکزی که می‌توانند به نحوی در توسعه فرهنگی روستاهای مورد مطالعه نقش ایفا نمایند، دسته‌بندی و اطلاعاتی که از این مراکز و نهادهای وابسته به این مراکز جمع‌آوری شده است به صورت توصیفی در این فصل گنجانده شده است. مراکزی مؤثر در توسعه فرهنگی در روستاهای مورد مطالعه در این تحقیق شامل آموزش، مراکز نشر کتابخوانی، آثار و ابنیه تاریخی، مراکز مذهبی، مراکز اداری، دکه‌های مطبوعاتی و کانون‌های فرهنگی، مراکز ورزشی، مراکز فناوری اطلاعات و ارتباطات، جاذبه‌های گردشگری طبیعی، مراکز و زیرساخت‌های تعاونی و مراکز اجتماعی می‌باشد. در ادامه این فصل با توجه به اطلاعات اخذ شده سیر زمانی ساخت مراکز فرهنگی در مناطق روستایی منطقه مورد مطالعه در طی سالهای قبل از ۱۳۳۵ تا حال حاضر مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان این فصل به آزمون فرضیات پرداخته شده است. فصل پنجم که جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و پیشنهادات مطالب را در بر می‌گیرد، به اثبات یا رد فرضیات می‌پردازد و نتیجه‌گیری از کلیه مطالب آورده شده است. در پایان این فصل نیز راهکارها و پیشنهاداتی در ارتباط با نتایج و یافته‌ها بدست آمده و همچنین مشکلات مشاهده شده از نزدیک، آورده شده است.

۲-۱- بیان مسئله تحقیق

در بستر تاریخ، از آغاز شکل‌گیری جوامع انسانی، دستیابی به رفاه، رشد، تکامل و توسعه از اهداف اصلی جوامع انسانی بوده است. با این حال هنوز خیلی از جوامع و از جمله جوامع روستایی نتوانسته‌اند خود را با تغییر و تحول شگرف دو سه قرن اخیر تطبیق داده و در نتیجه از کاروان پیشرفت و ترقی امروزی، عقب

افتاده‌اند. کشور ایران و به ویژه مناطق روستایی آن یکی از نمونه‌هایی است که به دلایل گسترده‌ای از مدارهای توسعه‌یافتگی نوین عصر حاضر، عقب مانده است (ستاری فر، ۱۳۷۴). این امر می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد که از مهم‌ترین آن عدم سرمایه‌گذاری مناسب در توسعه روستاها بخصوص توسعه پایدار فرهنگی و همچنین بی‌توجهی به امر توسعه فرهنگی می‌باشد.

توسعه در اصطلاح عام به معنی شکفتن تدریجی، بارزتر شدن اجزای هر چیز و رشد چیزی است که وجود دارد. از اهداف جدید توسعه می‌توان به این موارد اشاره کرد: تأمین اعتماد به نفس مردم، کاهش فقر و بیکاری، تعدیل ثروت و درآمد، افزایش رفاه اجتماعی، تأمین شرایط مشارکت مردم، تأمین آزادی‌های اجتماعی بیشتر، توسعه دموکراسی، بازسازی منش مستقل انسانی و غیره (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲). در یک تقسیم‌بندی می‌توان به طور کلی ابعاد توسعه را مواردی از این قبیل دانست که عبارتند از: توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی، توسعه اجتماعی، توسعه پایدار، توسعه انسانی (سیفالهی، ۱۳۸۱). بدین ترتیب ملاحظه می‌شود یکی از ابعاد مهم توسعه، توسعه فرهنگی است و فرهنگ نقش فعال و محرکی در توسعه دارد. مطالعه در تاریخ جوامع پیشرفته حاکی از آن است که آنها و از جمله اروپائیان رشد و پیشرفت خود را پس از طی سه قرن در توجه به بُعد فرهنگی دیدند. از آنجا که فرهنگ نقش بسیار مؤثر و کلیدی در توسعه پایدار کشورها و بخصوص در توسعه مناطق روستایی دارد بنابراین در اینجا بیشتر به واژه فرهنگ پرداخته شده است. کلمه Culture که از کلمه "Cultus" به معنی «پرستش» گرفته شده در اصل، به معنای بزرگداشت و تجلیل حرمت است. در سده نوزدهم کلمه Culture برای توصیف روشنفکری و جنبه‌های زیبایی‌شناختی تمدن به کار رفت. این تعبیر بسیار محدود فرهنگ که از سده نوزدهم به یادگار مانده، باعث درک غلط مفهوم بُعد فرهنگی توسعه و مانع تلاش‌های یونسکو در ترغیب کشورهای در حال توسعه برای به کار بستن این مفهوم در طرح‌های توسعه خودشان شده است (یونسکو، ۱۳۷۶). از نظر هافستد^۱ تعریف فرهنگ به گفتار عموم عبارت است برنامه‌ریزی جمعی ذهن که اعضای یک گروه را از گروه دیگر متمایز می‌کند (Hofstede, 2001). فرهنگ‌ها ممکن است در سطح چندگانه‌ای معین شوند، از فرهنگ کوچک محدود (مثل خانواده و سازمان) تا فرهنگ برتر وسیع (ملتی با سیستم اقتصادی یکسان، نژادها،

مذاهب و... (Srnrka, 2004). برای مقایسه سرتاسر کشورها، فرهنگ ملی ممکن است به صورت ارزشها، باورها، هنجارها، و الگوهای رفتاری از یک گروه ملی تعریف شود» (Leung et al, 2005). تریفیت^۱ و واتمور^۲ در سال ۲۰۰۴ پیشنهاد کردند که امروزه فرهنگ در سه روش بکار گرفته شده است: الف) در جهت انسان‌شناسی (راه درست زندگی فرد)، ب) میانگین‌های تابعی از نسبت دادن اتحاد با یک گروه، ج) و معطوف به فرایندهای اجتماعی ویژه (Thrift, Whatmore. 2004).

فرهنگ یک وسیله کسب چیرگی بر محیط فیزیکی و طبیعت است و هم از طریق آن ظرفیت تفکر نمادین انسان در روابط و کنش‌های معنادار او در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را می‌توان تفسیر کرد. دیلتای^۳ به بهره‌گیری از روش هرمنوتیک در پی آن بود که نشان دهد فرهنگ واجد یک استقلال نسبی است (کاظمی، ۱۳۸۰).

هویت فرهنگی به عکس‌العمل مردم به چشم‌اندازهایشان وابسته است. تعدادی از چشم‌اندازهای ویژه ممکن است ارزش «عمومی» یا «برجسته» داشته باشند، اما بیشتر چشم‌اندازها در راه‌های چندگانه توسط مردمانی که وابسته به آن هستند، ارزش‌گذاری می‌شوند. تصمیمات ساخت آنها متأثر از چشم‌اندازهای آگاه از پتانسیل طبیعت و حوزه ارزش‌های فرهنگی هستند، مهم می‌باشد (Stephenson, 2008).

بنابر تأثیرگذار بودن فرهنگ در توسعه لازم و ضروری است که برنامه‌ریزی در این بُعد صورت گیرد. مقوله فرهنگ یکی از مقوله‌های مهم ارزشی کشورها به حساب می‌آید که مبتنی بر آموزش، دانش و عادات می‌باشد. در این راستا سیاست‌گذاری فرهنگ که به آن مهندسی فرهنگ^۴ نیز گفته می‌شود از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد (اکبری‌ان، ۱۳۸۶). مهندسی فرهنگی کشور یعنی شناسایی اجزاء، نهادها، عناصر، مراکز و سازمانها و دستگاه‌های کشور و تعریف روابط افقی، عمودی، رسمی و غیررسمی بین آنها، نظم منطقی، موزون و پایدار بین اجزا مختلف است؛ به گونه‌ای که کارکرد نهایی دستگاه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور هماهنگ با اهداف نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و دارای حداکثر کارایی و اثربخشی

1 - Thrift

2 - Whatmore

3 - Dilltay

4 - Engineering Culture

باشد (نگاهداری، ۱۳۸۷). کشور ما یکی از کشورهایی است که امروزه نیازمند توجه بیشتر در این زمینه، یعنی همان مهندسی فرهنگی و یا برنامه‌ریزی در بُعد فرهنگی می‌باشد.

آنچه مسلم است این است که در کشورهای فقیر به دلیل مشکلات اقتصادی فراوان، فرهنگ به ندرت یک مسئله بنیادی به حساب می‌آید و قربانی اسطوره اقتصاد می‌شود، حال آنکه توسعه اقتصادی بدون توجه به بُعد فرهنگ نمی‌تواند موفق باشد (دوپویی، ۱۳۷۴). برنامه‌ریزی ابزار هرگونه اقدام در زمینه توسعه فرهنگی است. برنامه‌ریزان توسعه نیازمند آگاهی درونی از اجتماع و کشورشان هستند، نه فقط به این خاطر که آنها را قادر به تطابق سیاست‌های اقتصادی با نیازها و آرزوهای مربوط به جامعه سازد بلکه به منظور کنترل و به کارگیری موفقیت‌آمیز نیروهای پویایی که قابل تعریف نیستند و اما هویت مردمی را می‌سازند و از اجزاء راهبردی هر فرهنگی هستند (یونسکو، ۱۳۷۶). برنامه‌ریزی فرهنگی عبارت است از: طراحی مجموعه‌ای از رفتارها، کنش‌ها و واکنش‌ها، اقدامات و تدابیر برای مسائل فرهنگی بر اساس یک آینده محتمل و یا متصور (گودرزی، ۱۳۸۶). برنامه‌ریزی فرهنگی ملاک تصمیم‌گیریه‌ای اجرایی فرهنگی است (پیروزمند، ۱۳۸۶).

برنامه‌ریزی فرهنگی به معنای مأموریت ذاتی و یا دستوردهی در حوزه فرهنگی است. فرهنگ در این نگاه یک امر آزاد باید باشد که به دلخواه افراد جامعه تحولات و تغییراتش تصویر می‌شود. اکثر اندیشمندان غربی معتقد به این مفهوم از برنامه‌ریزی فرهنگی هستند. نقطه مقابل کسانی هستند که کاملاً معتقد به برنامه‌ریزی دقیق و خط‌دهی فرهنگی می‌باشند. در این نگاه می‌توان کلیه امور فرهنگی را برنامه‌ریزی و اجرا نمود و در حقیقت فرهنگ را ساخت (گودرزی، ۱۳۸۶). عدم اطلاعات کافی راجع به فرهنگ ایرانیان از سویی و لزوم برنامه‌ریزی دقیق در حوزه فرهنگ برای ایجاد زمینه‌ای مناسب جهت اشاعه آن از سوی دیگر، ضرورت انجام پژوهشی فراگیر و با تکیه بر مبانی علمی را ایجاب می‌کند. پس باید در زمینه فرهنگ توجهات لازم صورت گیرد که این کار توسط برنامه‌ریزان فرهنگی انجام‌پذیر است. با توجه به مطالب عنوان شده در توجه به فرهنگ و نقش آن در توسعه فرهنگی به این نتیجه می‌توان رسید که مهم‌ترین عامل زیربنایی برای توسعه فرهنگی اجرایی کردن و عملیاتی نمودن آن در مناطق روستایی است. از دیگر دلایل انتخاب مناطق روستایی برای توسعه فرهنگی می‌توان به شالوده و اساس بودن روستاها در توسعه دانست. از

آنجا که در مناطق روستایی ایران در این زمینه هنوز کاری به صورت جدی صورت نگرفته است و با توجه به اهمیت‌های توسعه در زمینه‌های فرهنگی با توجه به مطالب عنوان شده، این تحقیق به بررسی توسعه فرهنگی در مناطق روستایی پرداخته است و مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان رستم در استان فارس به عنوان مطالعه موردی، مورد بحث و بررسی قرار داده است.

شهرستان رستم در شمال غربی استان فارس قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان سپیدان و استان کهگیلویه و بویراحمد، از شرق به شهرستان شیراز، از جنوب به شهرستان ممسنی متصل است. شهرستان رستم طبق آمار سال ۱۳۸۵ دارای ۹۱۳۴ خانوار و ۴۵۳۷۷ نفر جمعیت می‌باشد. بخش مرکزی شهرستان دارای یک شهر (مصیری^۱) و ۱۰۲ روستا می‌باشد و دارای ۳۰۸۰ خانوار و ۱۴۵۱۷ نفر جمعیت ساکن می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). شهرستان رستم تا سال ۱۳۸۶ به عنوان یک بخش از شهرستان ممسنی بوده و از هر لحاظ تابع شهرستان ممسنی بوده است. در سال ۱۳۸۷ با توجه به جمعیت و امکانات محیطی و توانمندی‌های مختلف فراوان از بخش به شهرستان ارتقاء پیدا کرد. با توجه به محروم بودن شهرستان ممسنی از لحاظ توسعه در ابعاد مختلف، به تبع آن بخش رستم که اکنون به عنوان شهرستان می‌باشد، از لحاظ توسعه در ابعاد مختلف در سطح بسیار پایینی قرار دارد و به این دلیل است که نیازمند پژوهش‌های مختلف در ابعاد مختلف توسعه می‌باشد. توجه به فرهنگ در حال حاضر به عنوان یکی از ابعاد مهم در توسعه شناخته شده است، بنابراین لازم و ضروری است که پژوهش‌های لازم نیز در ابعاد مختلف توسعه و بخصوص، توسعه فرهنگی به عنوان بُعد زیربنایی توسعه صورت گیرد. بررسی‌های مختلف انجام شده روشنگر این امر است که جریان توسعه‌ای که به ویژگی‌های فرهنگی یک جامعه تکیه داشته باشد و به همه خواسته‌های فرهنگی آن پاسخ بگوید از یک ریشه و بنیاد نیرومند برخوردار خواهد بود که نه تنها مورد قبول واقع خواهد شد، بلکه فزونتر از آن، همه جامعه را فرا خواهد گرفت. پس توسعه فرهنگی بهتر است که رهیافتی از پایین به بالا داشته باشد تا بدین طریق بتوان شاهد رشد و توسعه در مناطق دور دست و با فاصله زیاد نیز باشیم. شهرستان رستم به لحاظ محرومیت بسیار بالایی که دارد، هنوز نتوانسته به آن شرایط لازم و ایده‌آل در زمینه توسعه فرهنگی دست یابد. این مسأله می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد و به نظر می‌رسد